

Enkätundersökning om den kommunala räddningstjänstens beredskap och bemanningssituation inför sommaren 2022

Sverige har till sin hjälp skyddsfunktioner som av samhället är skapade för att hjälpa medborgarna då de själva inte klarar av att hantera en uppkommen situation. Sverige består av 290 kommuner som ska organisera räddningstjänst. Dessa organiseras genom räddningstjänstförbund, under en gemensam nämnd för flera kommuner, eller i egen regi.

Räddningstjänsten är en minutoperativ funktion som rycker ut till medborgarnas hjälp. Kommunal ger stöd och råd till medlemmarna kring arbetsrätt och arbetsmiljö om arbetsvillkoren för brandmän - brandbefäl - larm och ledningsoperatörer samt beredskapsanställda brandmän, RiB. Kommunal genomförde i slutet av maj 2022 sin årliga enkät kopplat till den kommunala räddningstjänstens beredskap och förmåga att genomföra en räddningsinsats under sommarmånaderna. När Kommunal inför sommaren 2021 gjorde en likartad enkätundersökning hos sina förtroendevalda fick vi ett tydligt besked: Bemanningen ute på Sveriges brandstationer hängde på en skör tråd och tyvärr visar det sig att det riskerar att bli så även sommaren 2022.

Sammantaget visar bilden att bemanningen och personalförsörjningen ute på Sveriges brandstationer är ansträngd och på många håll är räddningstjänsterna inte tillräckligt rustade för en eventuell skogsbrandsommar. Kommunal anser att det är viktigt att återkommande undersöka förmåga till räddningsinsats och robusthet inom den kommunala räddningstjänsten, speciellt inför sommarmånaderna. Syfte är att uppmärksamma och påtala eventuella brister för att skapa förutsättningar så att de anställda inom räddningstjänsten får en tillfredsställande arbetsmiljö.

I februari 2019 presenterade MSB en rapport på uppdrag av regeringen för att *Redovisa behoven av en förstärkt kapacitet avseende materiel, personalförsörjning och flygkapacitet*¹.

MSB pekade i rapporten på ett flertal brister för att hantera mark och skogsbränder. Punkter som fördes fram var behovet av materiel, brandbekämpning från luften samt behovet av personal. Tyvärr har den kommunala räddningstjänsten och eller MSB så långt vi vet och på nationell nivå endast förstärkts av materiella resurser samt flygkapacitet.

Inte bara mark och skogsbränder

Det är inte enbart mark och skogsbränder som är i fokus under sommarmånaderna. Exempelvis glöms trafik- och eller drunkningsolyckor. Under sommaren kommer flertalet ut på semester vilket resulterar i ökade trafikflöden, vilket i sin tur innebär ökade olycksrisker i trafiken. Samtidigt som fler besöker badplatser ökar risken för drunkningsolyckor.

I arbetet med Kommunals rapport *Bemanning och arbetsmiljö inom räddningstjänsten* fick vi in uppgifter som visade att räddningstjänsterna på olika håll i landet reducerade sin förmåga att genomföra en räddningsinsats på grund av en minskad bemanning.

Krav på kommunens styrdokument för räddningstjänsten

När den nya Lagen om skydd mot olyckor² trädde i kraft den 1 januari 2022, skulle kommunernas handlingsprogram bli tydligare, konkretare och hålla högre kvalitet. Ett stort antal av räddningstjänsternas handlingsprogram saknar en beskrivning på hur de första 20 minuterna av en olycka ska komma att hanteras. Det är uppenbart att räddningstjänsterna brister i att uppvisa en tydlig operativ förmågebeskrivning och i många fall går det inte att utläsa vilken operativ förmåga till räddningsinsats som en kommun/kommunalförbund har.

Kommunal ser det som bekymmersamt att räddningstjänsternas handlingsprogram i vissa delar inte uppfyller gällande föreskrift³ som ska göra programmet mer enhetligt, konkretare

¹ Slutredovisning av regeringsuppdrag Ju2018/03972/SSK

² Lagen om skydd mot olyckor (LSO 2003:778)

³ MSBFS 2021:1 och allmänna råd

och mer jämförbart med andra kommuners handlingsprogram. Räddningstjänstens förmågebeskrivning till räddningsinsats är grunden för att kunna bedöma om förmågan är i balans med de lokala riskerna.

Det är vanligt att den operativa bemanningen minskas under semesterperioden för att klara semesterschemat. Om en bemanning minskas från ett brandbefäl och fem brandmän till ett brandbefäl och fyra brandmän kan denna minskning tyckas vara ett marginellt problem. Dock kan konsekvenserna bli stora när olyckan väl är framme då färre antal brandmän och/eller brandbefäl på olyckplatsen ger en otvivelaktigt sämre förmåga. Riskerna ökar än mer om bemanningen är än lägre eller om utryckningsverksamheten planeras med ensamarbete. Detta innebär dessutom att det inte går att genomföra exempelvis en livräddning i tät brandrök⁴ utan att behöva invänta förstärkning från en angränsande brandstation.

Metodval och syfte med undersökningen

Kommunal skickade ut en enkät till förtroendevalda skydds- och arbetsplatsombud inom räddningstjänsten. Syftet med enkäten var att titta närmare på bemanning och den organisatoriska och sociala arbetsmiljön. Vidare ville vi ta reda på i vilken utsträckning skydds- och arbetsplatsombud har varit delaktiga i framtagandet av sommarsemesterscheman.

Kommunal har 245 förtroendevalda inom räddningstjänsten där 75 respondenter svarade på undersökningen vilket motsvarar drygt 30 procent. De förtroendevalda kommer ifrån samtliga varianter av räddningstjänstorganisationer och bör därför ge en god bild på stora och mindre typer av organisationer. Enkäten innehöll frågor med flervalsoalternativ samt frågor där det fanns behov till öppna svar.

Till skillnad från tidigare år har antalet tillfrågade ökat i antal, och det råder en stor samstämmighet hos de förtroendevalda vilket även befäster den bild som Kommunal presenterade 2019 till 2021.

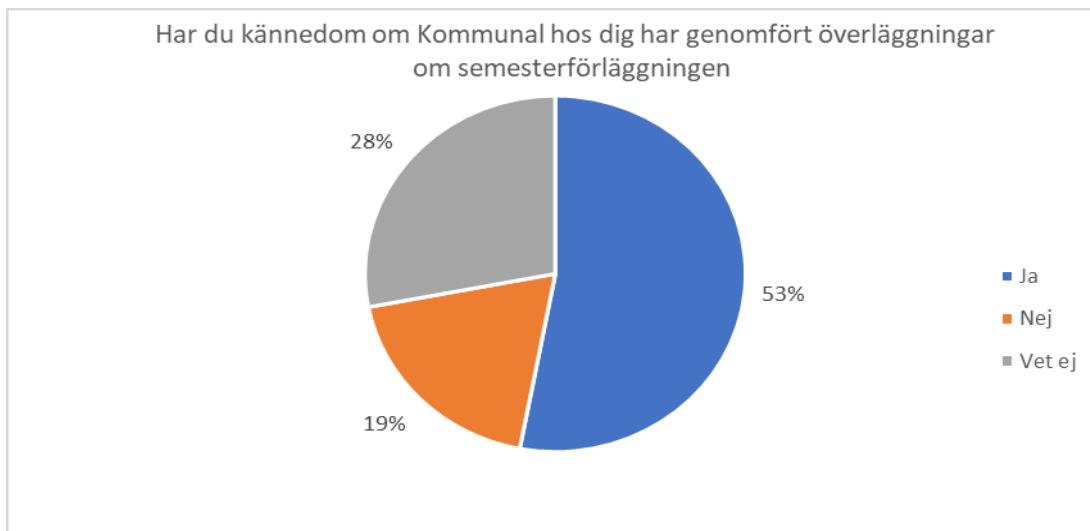
Resultat av enkätsvaren

Även om risken för olyckor är stor under sommaren behöver anställda inom räddningstjänsten, precis som alla andra, ha semester. Samtidigt behöver de som tjänstgör under sommarmånaderna ha rimliga villkor samtidigt som medborgare och ansvariga politiker förväntar sig att räddningstjänsten kan utföra räddningsinsatser. Dessa ekvationer förutsätter att räddningstjänsterna bemannar upp med personal i den omfattning som riskbilden ställer som krav.

Medbestämmande i huvudsemesterförläggningen

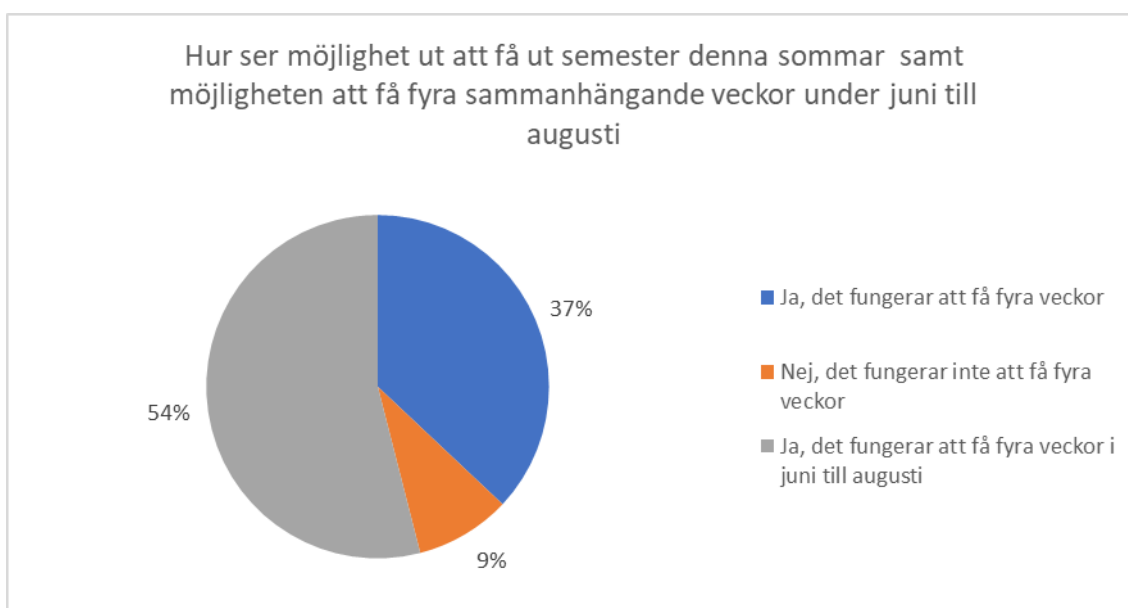
Kommunal ställde frågan om ombuden hade kännedom ifall Kommunal lokalt, hos berörd arbetsgivare, genomfört en överläggning angående förläggningen av huvudsemester. Normalt sker förläggningen av själva huvudsemesteren efter genomförd överläggning och att resterande semesterdagar förläggs efter samråd direkt med berörda arbetstagare. Tyvärr visar resultaten att vissa arbetsgivare brister i att överlägga enligt gällande kollektivavtal. Endast 53 procent av de tillfrågade har kännedom om att Kommunal har genomfört överläggningar om semesterförläggningen.

⁴ AFS 2007:7 Rök och kemdykning

Flertalet av brandpersonalen får fyra veckors semester under juni, juli eller augusti

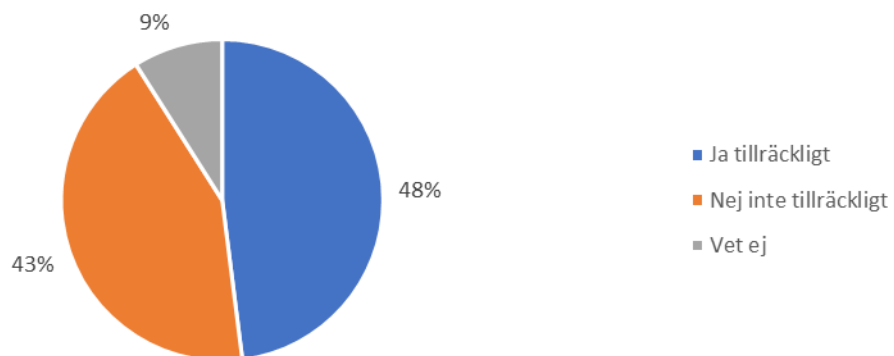
Kommunal frågade om möjligheten att få ta huvudsemester under sommaren inklusive möjligheten att få fyra sammanhängande veckor under juni, juli och augusti. Den överväldigande delen svarade att de hade möjlighet att få fyra veckors sammanhängande semester. 13 procent svarade att arbetsgivaren hade använt sig av kollektivavtalets möjlighet att förlägga semestrar i maj och september.

Svårigheter att rekrytera sommarvikarier

Det har varit svårt att rekrytera sommarvikarier. Endast 48 procent angav att deras räddningstjänst hade rekryterat tillräckligt med sommarvikarier för att klara den operativa verksamheten under semesterperioden

Har din räddningstjänst lyckats rekrytera tillräckligt med sommarvikarier för att klara den operativa verksamheten under semesterperioden?

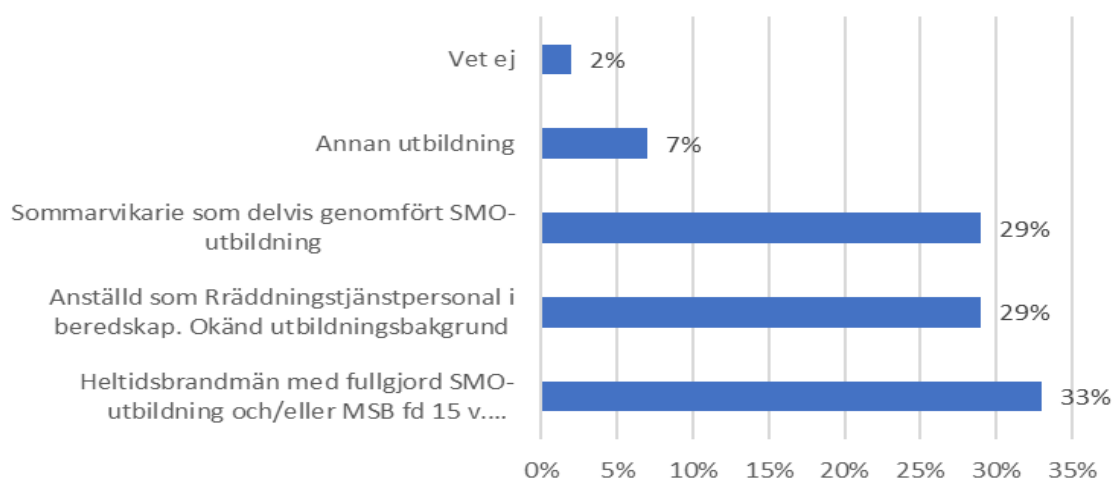

Sommarvikarier utbildning och erfarenhet

Det finns risker när arbetsgivaren anställer sommarvikarier utan branscherfarenhet och bristande utbildning. En brandman som inte har tillräcklig utbildning eller erfarenhet, i synnerhet när personalstyrkan är mindre, där styrkan dessutom inte är samövad kan skapa risker vid insatser för både sig själva samt för tredje person.

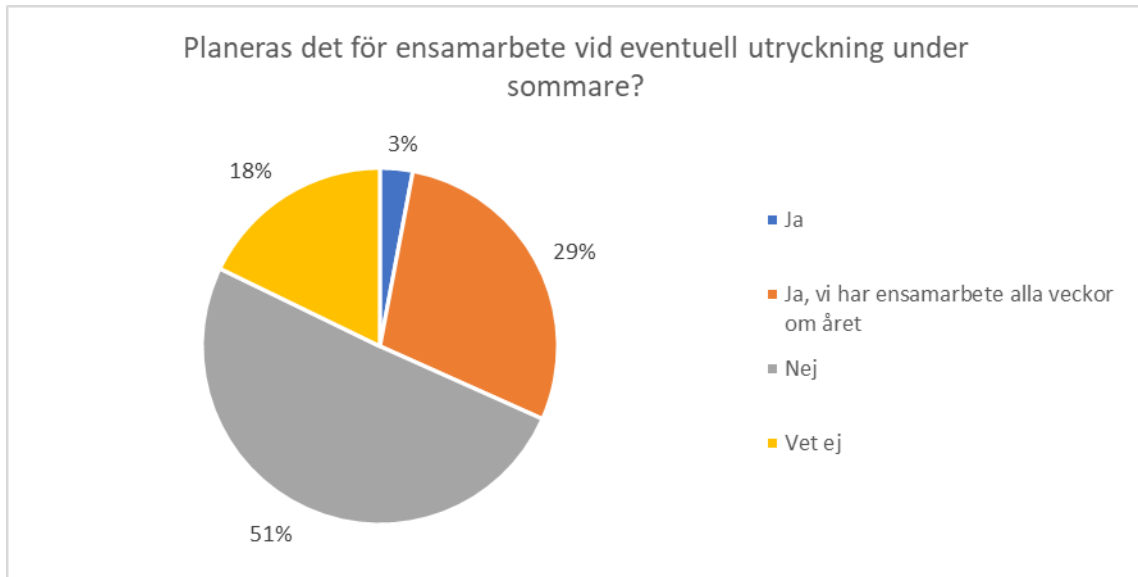
I Arbetsmiljöverkets allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna om rök- och kemdykning beskrivs hur viktigt det är att heltidsbrandmän får öva tillsammans med RiB och sommarvikarier för att svetsa samman personalen och öka samhörigheten, samt för att öka säkerheten i arbetet inom räddningstjänsten.

Är dessa sommarvikarier utbildade?

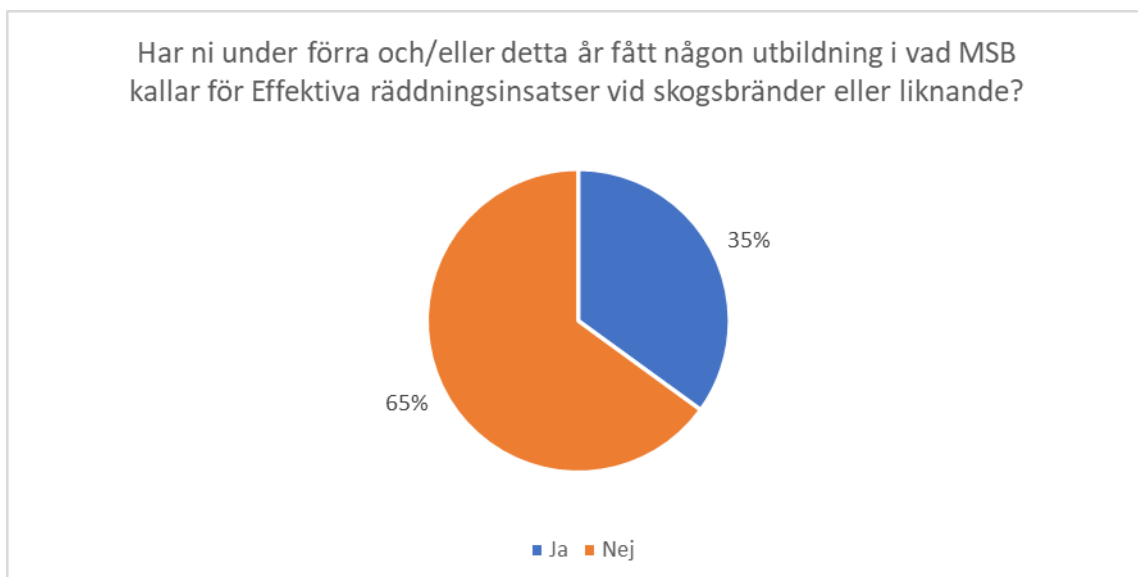
Operativ verksamhet och ensamarbete

32 % av respondenterna anger att den operativa verksamheten planeras med hjälp av ensamarbete. Drygt hälften svarar att de inte planeras för ensamarbete i sommar. Kommunal vill ha ett stopp för riskfyllt ensamarbete vid arbete i samband med en räddningsinsats. Ett sätt att minska riskerna är att ha minst dubbelbemanning. Ensamarbete är både olyckligt och allvarligt eftersom de arbetsuppgifter som räddningstjänstens brandmän och brandbefäl utför inte lämpar sig för ensamarbete.

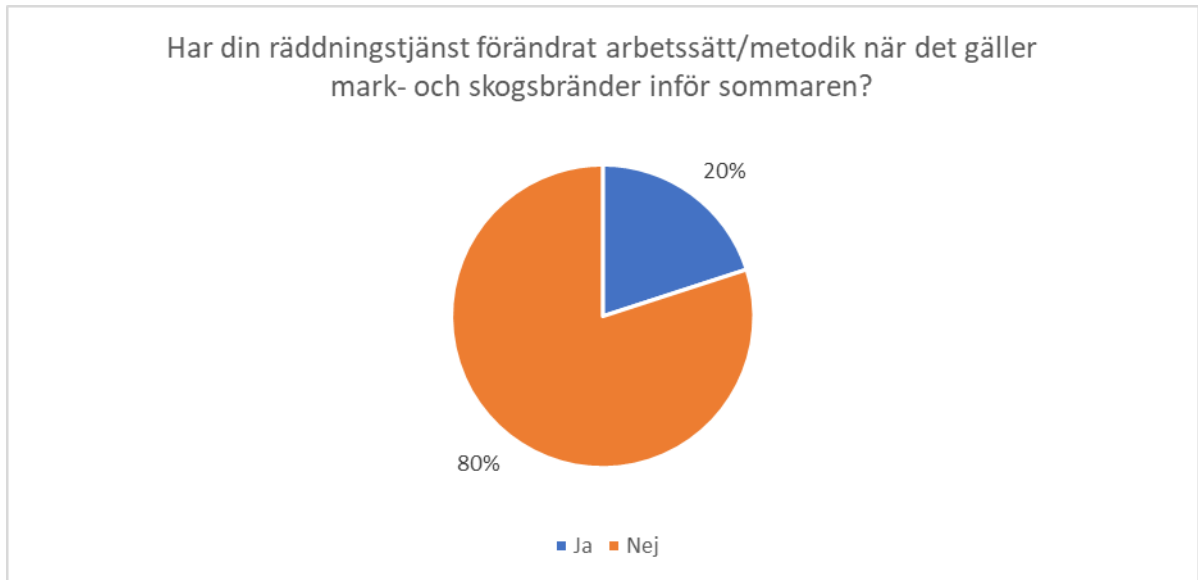

Utbildning för skogsbränder

I samband med den stora skogsbranden 2018 drogs ett antal slutsatser om behov av personal, materiella resurser och kompetens. En av lärdomarna var bristen på kunskap i skogsbrandsbekämpning. Det är uppenbart att den kommunala räddningstjänsten som ansvarar för att släcka bränder behöver ha förståelse för hur skogsbränder kan bete sig och hur MSB:s förstärkningsresurser kan användas. MSB har tagit fram digitala webbutbildningar om skogsbrandssläckning. När Kommunal frågade sina förtroendevalda om de har fått någon utbildning i vad MSB kallar för *Effektiva räddningsinsatser vid skogsbränder* eller liknande utbildning under 2021 och 2022 svarade nästan 2 av 3 (65 procent) att de inte fått någon sådan utbildning.

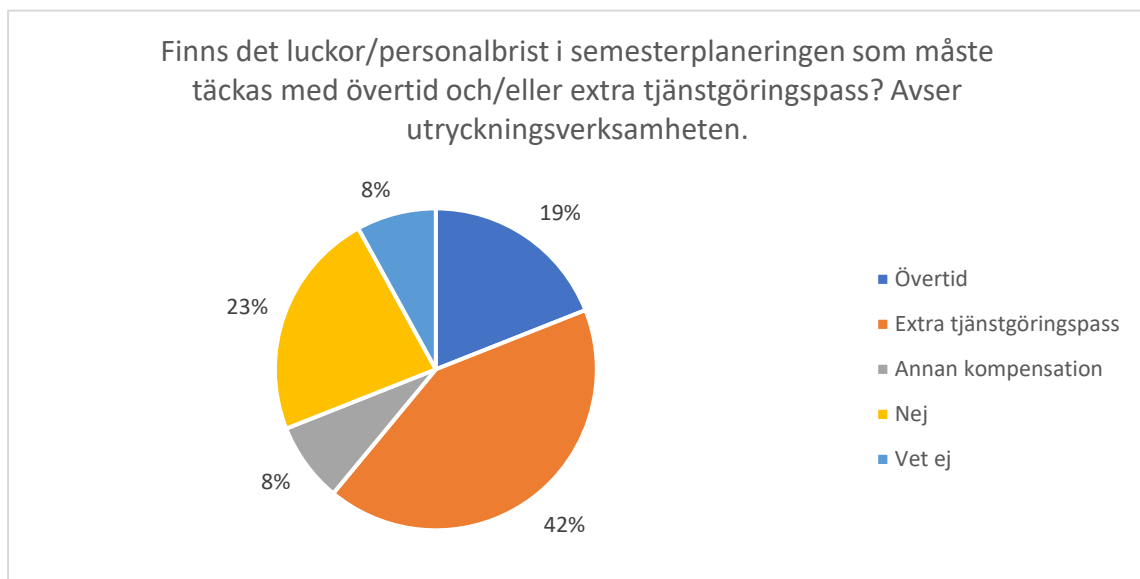

Svaren pekar på att räddningstjänsterna inte i tillräcklig omfattning startat det nödvändiga förändringsarbete och tillvägagångssätt för att hantera släckinsatser vid mark och skogsbränder. Noterbart är att endast 20 procent svarade att man hade förändrat sin arbetsmetodik.

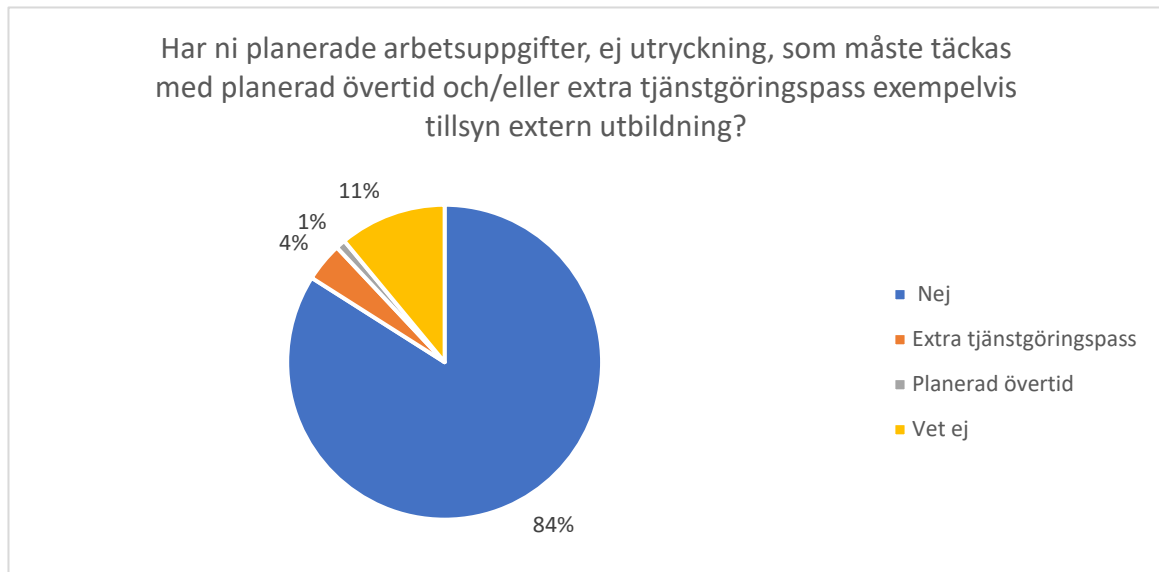
Planerad övertid

Enligt enkätsvaren har 61 procent planerat och eller kalkylerat för någon form av övertid, dvs. övertid eller extra tjänstgöringspass, i syfte att möjliggöra semesterplaneringen under juni till augusti. Att planera och kalkylera med övertid är ett tecken på bristande bemanning och resuser. En arbetsgivare som inte ser till att anställda har en rimlig arbetsbelastning och kravbild riskerar ohälsa och eller olycksfall för både sig själv och tredje person.

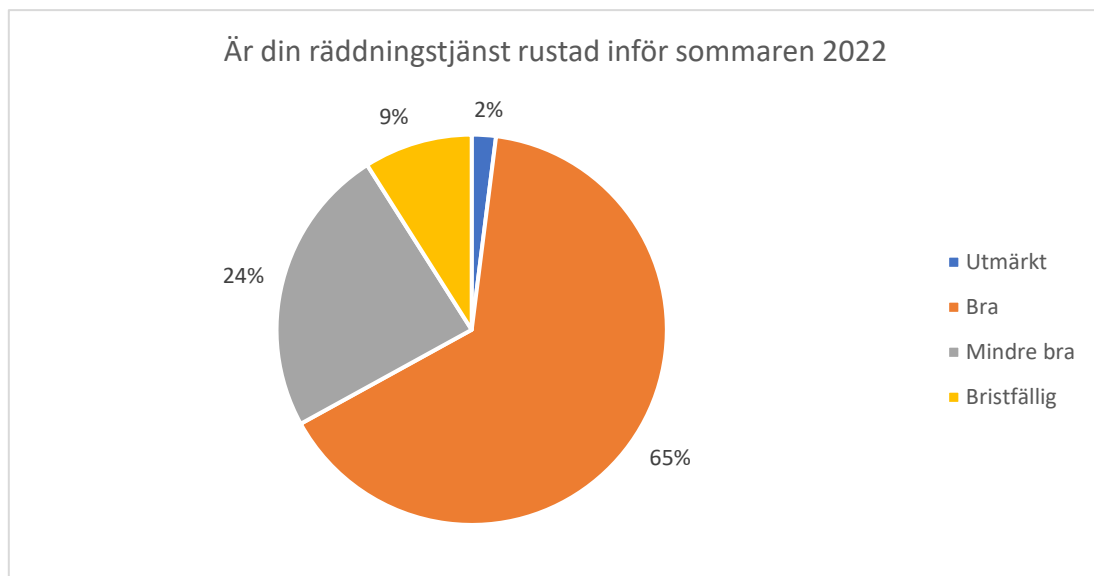
Annan verksamhet under sommarmånaderna

Utbildning, information och rådgivning är viktiga delar av räddningstjänstens förebyggande verksamhet. Syftet ska vara att underlätta för den enskilde att både uppnå räddningstjänsternas mål kopplat till sina handlingsprogram och de skyldigheter som finns enligt gällande lagar. Enligt de förtroendevaldas svar så begränsar 84 procent av räddningstjänsterna annan verksamhet under juni, juli och augusti. Vidare behöver 5 procent använda sig av övertid och eller extra tjänstgöring för att kunna bedriva annan verksamhet än utryckning under juni, juli eller augusti.

Räddningstjänstens förmåga till att utföra en räddningsinsats

Kommunal ställde frågan om hur de förtroendevalda objektivt skulle bedöma sin räddningstjänst operativa förmågan som en helhet och inte enbart förmågan att hantera skogsbränder? 33 procent av ombuden svarar att räddningstjänsten är mindre bra eller bristfälligt rustad inför sommaren 2022.

Sammanfattning- Ett system utan luft även sommaren 2022

Sammantaget svarar de förtroendevalda att den kommunal räddningstjänsten förmåga till räddningsinsatser är ansträngd även sommaren 2022, det finns ingen uthållighet och inga extra reserver att tillgå. Det är fortfarande besvärande att möjligheten till fyra sammanhängande semesterveckor sker på bekostnad av planerad övertid, sämre villkor, arbetsmiljö och ökade risker för de som utför samhällsviktiga arbetsuppgifter. Det är högtid för räddningstjänsterna att anställa fler beredskapsanställda- och heltidsanställda brandmän samt brandbefäl.

Samtidigt som den kommunala räddningstjänsten återigen fixar och trixar för att få ihop semesterplaneringarna och hoppas på en ”lugn sommar” förlitar sig myndigheterna på frivilliga och frivilligorganisationer.

Hans Kotzan, Utredningsenheten

Mikael Svanberg, Arbetsplats- och Avtalsenheten

Magnus Sjöholm, Arbetsplats- och Avtalsenheten